

TIN UJEVIĆ U ZNAKU ANTUNA GUSTAVA MATOŠA

MLADEN DORKIN
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 886.2.09:929 Ujević, T. + 929 Matoš, A.G.
Stručni članak
Professional paper

Primljeno:
Received: 1992-05-05

U radu "Tin Ujević u znaku Antuna Gustava Matoša" autor otkriva istinu o fenomenu što se zove *Tin - Matoš*, istinu koja u sebi utjelovljuje istovremeno i afirmativni i rušilački odnos Tina Ujevića prema Matoševoj poetici i Matoševoj poeziji.

Godina 1908. u hrvatskoj je književnosti godina smrti i godina povratka. Umro je Silvije Strahimir Kranjčević i vratio se Matoš u Hrvatsku koju sigurno nitko nije tako žarko ljubio kao on. Vratio se Evropejac i donio sa sobom evropski duh i evropska mjerila u jednu uskogrudnu i zatvorenu sredinu koja se, doduše, nešto izmijenila tijekom njegova izbivanja, ali je još uvijek bila sitna za veličinu njegove pojave. I u toj sredini Matoš nastupa iskreno i zanosno. Talent, široka književna kultura, zanos iskrenog umjetnika, profinjeni osjećaj za ljepotu, veliko životno iskustvo, sve ga je to činilo iznimnim i tragično usamljenim u ondašnjim izrazito diletantskim prilikama gdje se duhovne vrijednosti nisu dovoljno cijenile, a književna moć i književna riječ mjerila i vrednovala kriterijima služenja i vjernosti politici, strankama, vjeri, domovini. A Matoš, poznavajući u krugu umjetnosti samo umjetnost, nije se dao slomiti. U ime umjetnosti i zbog umjetnosti govorio je na umjetnički način protiv političko-utilitarističkog tretiranja umjetničkih pitanja. Njegova je riječ bila nova, snažna, neodoljiva, njegova umjetnička savjest nepokolebljiva. Uvijek polazeći od ljudskog stanovišta, on nikada ne žrtvuje svoje književno poštenje i uvjerenje da su istina i ljepota najveće vrijednosti života i osnovni uvjeti svake, pa i moralne, političke slobode: "Književnost ponajprije mora biti slobodna, a slobodne književnosti nema bez slobode narodne."¹ A to su za politički i duhovno sapetu zemlju, kao što je bila Hrvatska njegova vremena, i previše skupi ideali da bi se praštalo i opraštalo. Napadajući sve, ostao je sam, ali ne i pobijeđen. Poput Kranjčevića "najveći pjesnik hrvatske energije", "glas svih hrvatskih opozicija", pjesnik revolta, pjesnik slobode i moralnog oslobođenja, požrtvovanja i rada, poštovalac veličina i strastveni mrzitelj duhovnih praznina, gušeći se do grla u političkom i duhovnom ropstvu žalosne stvarnosti svoga doba, gutajući zagrebačke kletve i uvrede, Matoš je vjerovao u snagu i ljepotu mladosti, za omladinu znao je vezati svoje ideale i u omladini naći srodne duše i sirotane kao što je i sam bio.

¹A. G. M a t o š, "Književnost i književnici", SD, IV, 291.

Omladini je posvetio i pjesmu "Per pedes ap.", za siromašnog hrvatskog školarca, đaka Grabancijaša, znao je vezati svoje izgubljene iluzije, budućnost narodnu pa je o njemu izrekao i napisao, osim spomenute pjesme, mnogo zanosnih redaka: "Kao tvoj ruski i poljački brat, budi ti, dragi moj Grabancijašu, glas i savjest tvoga plemena..."²

Jest, Zagreb još uvijek živi životom austrijske provincije, istinska i velika Evropa dopire do njega tek iz druge ruke, preko Beča, i to je Matoš dobro osjetio kada se 1908. vratio u Zagreb, ponoseći se što je na izvoru upoznao i doživio najdemokratskiju i najslobodarskiju kulturu svijeta, a koja je toliko potrebna njegovu porobljenom narodu i tuđinskim duhom zatrovanom Zagrebu, gdje se u najboljem slučaju osim njemačke knjige zna nešto o ruskoj i srpskoj. Duboko razočaran u ljude i politiku, već u prvom susretu s voljenim gradom, Matoš se dušom i srcem poklanja omladini i umjetnosti; udara temelje hrvatskoj boemiji na sablazan sredine i društva, s omladinom dijeli vino i poeziju po zagrebačkim kavanama, osniva prvi naš cenakulum i tako postaje živa, neposredna, najsigurnija i najpozvanija informacija o literarnom i kulturnom životu Evrope, posebno francuske literature o kojoj se u Zagrebu tako malo znalo, čitalo, pisalo. Okuplja oko sebe radoznanu, nadarenu mladost i formira svoj krug pristaša, kružok grabancijaša, u kome mladi talentirani beskućnici provode vrijeme po kavanama i kčmama jer je lakše bilo trpjeti strpljivost kelnera nego gazdarice, a s druge strane slušaju svoga Rabbija koji ih fascinira snagom talenta, širinom znanja, novom poetikom koju je Tin Ujević, i sam član Matoševa grabancijaškog kruga, nekoliko puta iznio i podcrtao sjećajući se na to nikad zaboravljeno i uvijek interesantno vrijeme svoga života i života svoje generacije. Tako iznoseći mnogo godina kasnije svoja sjećanja na Musu Ćazima Ćatića, nadarena muslimanskog mladića, koji se jedini svojim shvaćanjem svijeta i svojim doživljajem poezije bitno razlikovao od ostalih literata Matoševa kruga, "imao svoje mjesto, krug i upliv", Tin Ujević je u svom osvrtu na Ćatića dao ne samo sliku njegove zdrave, krepke narodne pojave, već i ono što bi se moglo nazvati atmosferom vremena, intimnim stanjem duha jedne generacije iz koje se rađala *Hrvatska mlada lirika*; onu intimnu dimenziju vremena bez koje bi se teško moglo shvatiti fenomen Matoševa kruga i sve ono što je te mlade ljude u jednom trenutku sudbinski vezalo za Matoša i zbližilo u životu i umjetnosti. U sveopćem rasulu životnih vrijednosti, asocijalnih društvenih odnosa, nesigurne osobne i narodne egzistencije, u svima je njima "bilo dosta magle", svi su oni na svoj način bili bolesnici i u svima se njima javljalo sudbonosno pitanje "kako će se razvijati naš idući život". Napredno, borbeno, demokratsko pravaštvo doživjelo je slom i živi još samo pod perom A. G. Matoša. Stara domoljubna klišeizirana nazdravičarska lirska fraza postala je tragično odbojna, mrska i prazna još za života Augusta Harambašića, a posljednji hrvatski Mojsije, koji je još htio da vjeruje i da proročki vodi narod ka slobodi, umro je 1908. godine. Nestali su velikani i njihovi ideali, a Hrvatska je i dalje pritisnuta peštansko-bečkom politikom gospodarskog izrabljivanja i političkog ugnjetavanja;

²A. G. M a t o š, "Ferije", SD, XV, 36.

život je sitan, bijedan, sve poletnije kosi i drobi svojim socijalnim nedaćama, hladnim podstanarskim sobama i praznim ručkovima: "... bilo je to doba kada je omladinac morao da računa s mnogo strpljivosti kelnera i svoje gazdarice, što je spadalo gotovo u intimne odnose, jer se bez kredita nije živjelo",³ naglašava Tin Ujević pišući o Musi Ćazimu Ćatiću, a na drugom mjestu, u članku "I opet: Hrvatska mlada lirika", što ga je napisao u povodu četrdesete obljetnice izlaska uvijek drage zbirke, Tin je i ove misli zabilježio o sebi i svojoj generaciji iz godine 1910:

Što smo mi bili? Možemo reći malo siromašnih, nervoznih ili tuberkuloznih studenata. U to je doba biti pjesnik značilo biti bijela vrana, čudan pojam, vrsta anomalije. Već su se sami roditelji i rođaci zgražali nad tom obiteljskom nesrećom, a drugi su nam se uredni građani jednostavno smijali.⁴

Kako opstati, poživjeti i preživjeti i kako uhvatiti svoj životni i stvaralački smisao na tom razmeđu ne samo dviju generacija već i dvaju svjetova u shvaćanju života i umjetnosti u našim nacionalnim prostorima, kako se održati na ruševinama starih tradicionalnih, nalomljenih i profaniranih ideala, a nove plovidbe su nepoznate, nesigurne, pune neizvjesnosti... Bilo kako bilo, Matoš se pojavio kao velika i sigurna novost, i to u pravi čas, kao što je i u pravi čas umro. Socijalna i generacijska nesigurnost, duboka ljudska potreba da se preživi kriza nevremana i stvaralačka radoznalost za novim i nepoznatim književnim i duhovnim prostorima, koje mladi doživljavaju kao egzistencijalno otkupljenje, kao potencijalnu mogućnost da se zaboravi tragikomična prošlost i bezbolnije prevlada banalna sadašnjost, gruba proza dana: O, ta uska varoš, o ti uski ljudi..., pa, kao što rekosmo, neizvjesnost pred zamagljenim vidicima sutrašnjice, sve je to upućivalo mlade prema ljudskoj, socijalnoj i umjetničkoj solidarnosti, a Matoš se pojavio kao kristalizacijska os svih njihovih ljudskih nemira, stvaralačkih traženja, potreba. Matoš je autoritet oko kojega su se okupljali a umjetnost koju je ponudio magična poetska formula za koju je u svijetu starih i propalih "svetinja", i nesigurnih novih vrijednosti, bilo vrijedno živjeti i umrijeti. Težište je na ljepoti oblika i na unutrašnjem duševnom životu, koji bi trebao nadomjestiti vanjski, surovi i grubi, dostojan samo negacije i prezira. Tu je sada i novi pogled na domovinu kao mili i tihi zavičaj i novi pogled na život uopće, ali i osobni stvaralački nemir kako nad društvom i sredinom tako jednako i nad svojom osobnom stvaralačkom sudbinom, nemir da se izađe iz zajedništva, pa i pod cijenu prijateljstva, da se podcrtaju "granice među duhovima", izađe iz znaka jednakosti i započne vlastita ljudska i stvaralačka plovidba po nemirnom moru života, kako će je doskora i započeti Ivo Andrić i Tin Ujević.

Poetiku Matoševa kruga najbolje je formulirao Tin Ujević. U prikazu "Musa Ćazim Ćatić" Ujević piše:

³Tin Ujević, "Musa Ćazim Ćatić", SD, VII, 206, Zagreb 1965.

⁴Tin Ujević, "I opet: Hrvatska mlada lirika", SD, VII, Zagreb 1965.

Za nas je bila važna nova riječ, neobičan adjektiv, tačna rima, čistoća linije, izabrana rijetkost senzacija. Prezirali smo retoričan prizvuk koji je dotle vladao gotovo bez izuzetka lirikom. Nekoliko kratkih, zagonetnih, melodioznih pjesama trebalo je da se napiše kao pogreb čovječanstvu, za njegov epilog... mi smo odbacili teme, držali se slikovitih motiva, muzike stiha, mistike egzistencije i vezanih šarada.... U tome trenutku neko nas ne bi zvao revolucionarima, nego sizeratorima ili alkemistima, sa svim tim što revolucijom biva svaka tvrdoglavost ili osebnost koja se izvodi temeljito, do kraja ili prema nekom kraju. Nama se činilo da će uslijed magije zvukova sve dobiti novi smisao; ni riječi nam nisu bile vezane uz konvencionalna značenja, jedan arhaizam je mogao da bude feniks, Žar-ptica; i besmislenost, pa i besmislica, bili su natucanje o nečemu što je nad ljudima, nad stvarima, nad mislenim glavama, kao aluzija na bitnost upitnika. Nama je bilo čudo da se može govoriti običnim riječima, i one su nam zadnje padale na um; a da su riječi bile tu, što vrijedi, ako je veza poremećena. Ukratko nama se činilo da nas umjetnost otkida od prošlosti kao i od banalnog života, te nas baca u ponor i jaz duševnosti u kojem postoje vrenja...⁵

Tinove se misli odnose na godinu 1909. i 1910., dakle na trenutak kada se intenzivno živjelo i umiralo za novo i nepoznato (sjetimo se samo nesretnog Janka Polića Kamova),⁶ za novu pjesničku riječ koja nije htjela ni da čuje za retoričan prizvuk, neka je i psovka, ali samo ne banalna i otrezana moralno-patriotska fraza. Težište je na novoj i nepatvorenoj riječi, novoj poetskoj preokupaciji, unutarnjem pjesničkom svijetu, unutarnjoj viziji duševnog života; prednost se daje nejasnom nad jasnim, iracionalnom nad racionalnim; težište je na onim vidicima koji su preko onoga što se vidi, nepoznatim i tajnovitim prostorima duše koji treba da pjesnika remboovski dovedu do novih otkrića i unutarnjih vidika. Težište je na "nečemu što je nad ljudima, nad stvarima, nad mislenim glavama, kao aluzija na bitnost upitnika", kako reče Tin, i ne bi se moglo reći da se mnoge istine ovako formulirane poetike nisu umjetnički i realizirale kroz mnoge stihove i strofe mladih pjesnika koji će se 1914. oglasiti u čuvenoj zbirci *Hrvatska mlada lirika*. Interesantno je da je upravo Tin Ujević najkreativnije osmislio poetiku Matoševa kruga, a sve je to ponudio Matoš kako svojim djelom tako svojim sijelom, što ga je učestalo održavao s mladima oko godine 1910., kada još nisu znali što je Evropa, ali dovoljno radoznali i svježi da osjete njene duhovne vrijednosti preko nepomućene, žive, stvaralačke i sigurne riječi svoga Učitelja. Da je taj susret Tina s Matošem u Zagrebu oko 1910. godine bio presudan za Tinovu životnu i književnu biografiju, to je nepobitna činjenica. Taj je susret i odveo Tina na matoševske staze evropskih vidika i puteva, pa ako u pravom trenutku motivi i nisu bili ljudski široki, a ono nisu mogli ostati uski na širokim stazama evropske kulture, gdje je dodir s Parizom, velebnom metropolom ljudskog duha, učinio svoje, a potrebna distanca da je nezahvalni Učenik u povodu smrti svoga Učitelja napisao nekrolog koji je po snazi subjektivne sugestije i objektivnog sagledavanja jedne istinske veličine jedinstven među stotinama prikaza napisanih na temu života

⁵Tin Ujević, "Musa Ćazim Ćatić", nav. djelo, str. 212-213.

⁶Franjo Lenčić, "Bilješke uz Ujevićevu Studiju o Matošu", *Mogućnosti* br.3, str. 313-315, Split 1963.

i djela A. G. Matoša. Pa ipak, Tin će napisati i najporazniju kritiku o A. G. Matošu, neoprostivo nepravednu riječ, "Studiju o Matošu", pregršt fragmenata koji su po mišljenju Frana Lentića nastali "1937. ili nešto kasnije (ali nikako poslije 1940., jer je već tada bio u Zagrebu)".⁷ U tom trenutku Tinu je blizu pedeset godina. Priznati i veliki pjesnik, hvaljen i slavljn, svjestan svoje veličine, duhovne čvrstoće i postojane samoće, Tin piše jednu od najporaznijih kritika u hrvatskoj književnosti, bez ijedne riječi pohvale i priznanja za svoga Učitelja, iako će na iskustvima forme, stiha, ritma i rime svoga Rabbija i na iskustvima njegovih simbolističkih preokupacija dati najdublje, najzvučnije i najsavršenije stihove, jedinstvene poetske kreacije, ponorno duboke u nejasnoći i superiorne u jasnoći, verlenovski zvučne i remboovski mutne a pečalnim lutanjem i patnjom čovjeka koji sebe poistovjećuje sa Sinom čovječnim potresno lijepe u svojoj duhovnoj vertikali i jezovito tamne u svojoj psihološkoj, duševnoj patnji. U Tinovoj *Kolajni* kreativno su osmišljena mnoga Matoševa nastojanja počev od njegova simbolističkog programa i intimističke mu lirike pa dalje do čisto teorijskih razmišljanja o formi i kultu soneta, koji je već pod perom Matoša postao metrički slobodan, a opet harmoničan, ritmom i zvukom izraz duše, unutarne vizije a ne vanjske deskripcije, i u tom smislu Matoš je otvorio vrata upravo svojim "Notturnom" u one prostore duha, gdje se kroz ponore svoje vlastitosti otkrivaju suglasja sudbonosnija i dublja od svjetla dana i otvorenih rana. U tom sonetu više nema klasičnog reda riječi, one više nisu samo zvukovi i boje, verbalne i jeftino efektne, kako Tin hoće da vidi veliki dio poezije Matoševe kad govori o Matošu kao pjesniku u svojoj "Studiji o Matošu", naprotiv, u "Notturnu" one su posve tinovske: traženje novih preobraženja, skrivenih razina i simbolskih dubina, nepoznatih tajni i nejasnih rezinanci, kad riječ govorna i svakidašnja pod moćnim perom postaje "iskonsko Slovo", koje u čistoći i goloti svojoj tako magično i nepomućeno svjetluca i paluca nad tamnim stazama i ponorima što vode do duševnih dubina, u tajnu žića i mistiku bića, s neizmjerljivo crnim slutnjama i tragičnim prizvucima osobnog pjesnikova i narodnog stradanja. Jest, ako treba tražiti u hrvatskoj literaturi pjesnika koji je nastavio upravo tu nokturalnu i noćnu Matoševu liniju unutarnje vizije i njegov simbolistički program da stih dušu svira, onda je to upravo Tin u svome *Leleku sebra* i *Kolajni*, a da i ne govorimo o Matoševu kultu soneta bez kojega ne bi bilo i najljepših Tinovih sonetnih osvrtnja.

Kako god se uzme, Tin je pod velikim utjecajem svoga Učitelja, pa opet veliki i priznati pjesnik u jednom trenutku svoga života negira svaku vrijednost Matoševa djela. Doduše, stoji činjenica da je Matoš više ostvario u svom djelu vizualnu, plastičnu, parnasovačku dimenziju evropske poetike nego njenu simbolsku dubinu, onu nejasnoću što se očitovala kroz verlenovsku muziku riječi i remboovsku alkemiju slova, i to kao izraz krajnjeg individualizma u literaturi, no to još uvijek ne znači da kod Matoša nema glazbenih kantilena, jednako sonornih i teških kao i lelujavih i nježnih, ali Tin Ujević u spomenutoj studiji ne želi ništa ni

⁷Tin Ujević, "Studija o Matošu (Matoš-pjesnik)", SD, XVI, 39, Zagreb 1967.

čuti ni vidjeti. Matoš mu je jedinstven diletant i šarlatan u hrvatskoj književnosti. Niti je pjesnik, niti kritik. Naučio je nešto od simbolista, okoristio se njihovom orkerstracijom stiha, pjesma mu je uglađenija, dotjeranija i glazbenija, dotaknula ga je simbolska "iluzija univerzalnosti i posvudašnjosti", no njegove pjesme nisu tvorevine istinskog pjesnika. Soneti Matoševi Tinu Ujeviću su i previše ukalupljeni i beživotni, kruti i tvrdi, oslobođeni su monumentalne sadržine i težine, a nisu rijetko vezani i za jeftine efekte, pa više djeluju kao epigrami nego pjesme... da bi poslije tolikih negacija izvukao "sigurni" i definitivni sud: "Matoševe poezije nema. Ako neću da lažem čitaocu, to mu moram kazati; osim pregršti (možda 20, 30 stihova) Matoševe poezije nema, pa i to su stihovi, ali ne već i poezija".⁸ A kad je riječ o Matoševoj estetici, koju je Tin više puta s toliko stvaralačke lucidnosti i stilske sugestivnosti znao izvući i formulirati, jer to je, ne zaboravimo, estetika i njegovih prvih zbirki,⁹ u čuvenoj svojoj "Studiji", gotovo poslije tri desetljeća od smrti A. G. Matoša, Tin se nepravedno pita: "Stanimo malo i zapitajmo se: koje su to novotarije koje je Matoš u vrijeme oko smrti Kranjčevića ili aneksione krize donio u Zagreb?" Zahtjev da jezik bude izražajno dobar i probran, građa stiha korektna, dotjerana i tečna, obavezno poznavanje štokavskog akcenta da bi rima bila što punija, preciznija i zvučnija, uz obaveznu napomenu da daktilske rime imaju prednost, sve je to vezano za napor čitave jedne generacije, naglašava Tin, kolektivno mišljenje koje je po uvjerenju Tina dalo čak više kreativnih rezultata kod učenika nego kod Učitelja, tako da i u formuliranju spomenute estetike Matoš nema nekih posebnih zasluga. Štoviše, kako nije pjesnik, to je Matoš na probleme metrike i rime gledao formalistički i prestrogo, što unaprijed isključuje mogućnost da bi kroz njegove stihove spontano i istinski prostrujao dah života. Živeći u zabludama da je modernost stiha vezana za "klasični red", Matoš je svoje stihove toliko ukrutio i ukalupio da je čak stih Ante Kovačića i Silvija Strahimira Kranjčevića slobodniji od njegova. Jednom riječju, Matošev stih po mišljenju Tina nije stvaralački poletan, spontan, prirodan i pjesnički slobodan. Dogmatik u svojim postavkama, on je sve svoje snage usmjerio da pjesmu svoju vrati u klasične metre

⁸ Tin Ujević, "Studija o Matošu", *nav. djelo*, str. 47.

⁹ Da se podsjetimo samo još jednog primjera, i to iz čuvenog osvrta "Em smo Horvati" što ga je napisao 1914. u povodu smrti svoga učitelja, Matoševski pišući o Matošu i njegovim poetskim preokupacijama, Tin, u stvari, delmira i svoju poetiku, i svoj odnos prema riječi, onaj stvaralačkoj riječi o kojoj je znao himničke retke napisati čak i u svojim teorijskim člancima, prikazima, studijama i esejima. Tin piše:

"Jer on je imao bolest riječi, visoku težnju donner un sens plus pur aux mots de la tribu. Htio je da sagradi svoj govor, neki poseban i ličan način izražavanja, različan od suhog računanja kramara i svakidašnjeg ponavljanja novinara, od knjigovodstva, algebre i političkog programa. Nastojao je da biser besjede očisti od prljave naslage navike i otrcanosti, da zasja u svojemu prvobitnome bljesku. Kušao je da jezik oslobodi od uobičajenoga smisla, pa tako je peru novoga Slova tražio i na ulici, u potoku, ali ju je otkrivao i u riznici bogatijih pisaca, u šarenilu dijalekata, u pjesmi gusala javorovih i u knjigama staroslavnim. To je potraga rijetke imenice i odabranog pridjeva bila Matošev *artizam*. On je vjerovao u krepost riječi; one su za nj bile živa i ljubljena bića, stvorovi božji koji imaju dušu i govore, čarobnice zbog kojih zaslužuje izgubiti pogled na zle ljude i kaljave stvari oko sebe, Sirene koje oćaravaju i zavode. Muzika slovaka je imala da bude njegov hašiš, i kao Mallermeoovi drugovi on je želio da bude *ctudiant en rarete*." (Tin Ujević, "Em smo Horvati", SD, VII, 101, Zagreb 1965). Tko neće pomisliti - pa to je i Tinova poetika!

i sprege, što je više vezano za ukus salonskog francuskog klasicizma i Akademije nego moderno bodlerovsko i remboovsko vrijeme, stanje ukusa i duha simbolista: "Tako je on našao svoj tabou, svojega fetiša. Tu smo se rastali. Neću da kažem raskinuli".¹⁰

Čudno je to čuti od Tina, koji je u svojoj poeziji još mnogo godina nakon *Hrvatske mlade lirike*, i to idući stopama upravo A. G. Matoša, njegovao strogo zatvorenu strofu i dao kao i Matoš svojevrstnu sintezu klasičnog i modernog duha u svojoj poeziji, koristeći se kao i Matoš jampskim počecima i daktilskim završecima našega stiha, čuvenim daktilskim rimama, blagozvučnošću akcenata, slobodom cezure, opkoračenjima, što sve izvire iz tajne poetske revolucije čudesnih sprega evropskih modernista, pišući tako stihove koji kao i Matoševi počivaju na bodlerovskim sinestezijskim mogućnostima i verlenovskim glazbenim iskustvima. A da i ne govorimo koliko je Tinova pjesma, bodlerovski ponorna i remboovski tamna i vidovita, kao izraz krajnjeg individualizma jedne jake ličnosti što pati i strada, i ponire u sebe i svoje patnje kao u skrovito dobro koje samosviješću jednog Joba podnosi: *Nisam li pjesnik, ja sam barem patnik...*, koliko je upravo po tom svom dubokom individualizmu pjesma njegova na svoj način jedinstvena stvaralačka realizacija onog Matoševa simbolskog programa koji je u bodlerovsko-remboovskom smislu više teorijski proklamiran nego što je u pjesmama Matoševim realiziran. Ali to je i razumljivo kad se zna da Matoš ni u jednom trenutku nije svoju pjesničku riječ istrgnuo iz konteksta nacionalnih, političkih i socijalnih problema svoga vremena. Jest, Ujević je izrastao iz životnog, programskog i stvaralačkog aktiviteta A. G. Matoša. U studiji *Ujević Ante Stamać* jasno ukazuje i upućuje na mnoge pjesme Tinove koje nedvosmisleno govore da je Matoš Tinu bio uzor, da se koristio Matoševom pjesničkom teorijom i stilskom praksom, da je napisao mnoge "matoševske pjesme"¹¹ te imao u početku svoga stvaranja isti cilj kao i njegov učitelj: neodoljivu potrebu da modernizira i evropeizira hrvatski pjesnički izraz. O odnosu Matoš - Ujević Ante Stamać piše:

¹⁰Tako u spomenutoj *Stamaćev* o j studiji čitamo: "Da je Matoš Ujeviću bio uzorom, to nije vidljivo samo iz ovako uočenih i nabačenih naznaka psihološki naravi..., već je to vidljivo iz *direktnoga Ujevićevog ugledanja* u Matoševu pjesničku teoriju i praksu, iz oponašanja, uostalom njegova jezika. (Neke stilske osobine što ih je moguće čitati u Ujevića nedvojbeno potječu od Matoša: upotreba imperfekta, duhovite antiteze, neke riječi koje odišu narodskom liričnošću)... U tom smislu mogli bismo reći i da je matoševska pjesma *Hrvatskim mučenicima* (SD III, str. 13), taj sonet koji egzaktno slijedi neke osobine Matoševe formalne gradbe (izmjena dvosložnih i trosložnih srokova, jambski impulsi), te koji sa žalbom i tugom govori o hrvatskoj suvremenosti, riječima već čutim u Matoša (kukavan Hrvat, stranac, san o slobodi itd.); matoševski je, nadalje, i ciklus "Ponoćne popijevke" (objavljen posthumno, SD XV, str.9), no on je matoševski više ugledanjem na Poea i na neke aspekte njegove filozofije kompozicije - Poe je, dakle, obojici uzor (što je i odviše poznato); moglo bi se, opet, reći da je matoševska pjesma "Mrtva domovina" iz *Hrvatske mlade lirike* (SD I str. 16), u kojoj se vjerno slijedi princip matoševske rime - egzaktnog podudaranja kvalitete i kvantitete..." (Ante *Stamać*, Ujević, Biblioteka Kolo 11, Zagreb 1971, str. 15-17).

Stamać navodi još nekoliko primjera koji uvjerljivo govore da je Tin Ujević dugo bio preokupiran Matoševom jezičnom i stilskom praksom, i to ne samo u početku svoga stvaranja već i kasnije kad bismo to najmanje očekivali. A kad već govorimo o Tinovoj poetici, ovdje bismo upozorili na članak Ive *Frangića* "Tinova poetika" (*Zbornik radova posvećen VII kongresu jugoslavenskih slavista*, Zagreb 1972, str. 63-67).

¹¹Isto, str. 17-18.

Za obojicu pjesnika već su i Kranjčević i Janko Polić Kamov bili prevladani uzori; Kranjčevićev osobni pesimizam, socijalna obojenost i protestna paletika te Kamovljeva tjelesna grčevitost kao da su se morali ukloniti novom srhu, ugladenoj formi, nježnijim osjećajima, skladnijim krajolicima, pogotovu pak: *savršenu skladu vertikale i horizontale stiha, sa simboliškom dubinom*. U razradi tih pitanja prvenstvo nedvojbeno pripada Matošu. Njegove prve dvije faze: parnasizam i simbolizam odredile su Ujevićevu početnu fazu, nagoneći ga da - svladavajući početnički obrt - jednim okom neprestance gleda na Učitelja.¹²

I to je prava istina o fenomenu što se zove Matoš - Ujević, Ujević - Matoš. Iako je još za Matoševa života napisao svoj poznati nam "Oproštaj", sonet koji je kasnije ušao u *Hrvatsku mladu liriku*, buntovni glas pjesnika koji postaje nestrpljiv i nemiran u krugu matoševaca i koji osjeća duboku potrebu da izađe iz Matoševa kruga, da nađe svoje staze, ugleda svoje vidike, Tin će još dugo ostati stvaralački i misaono vezan za svijet Matoševe poctike i Matoševe poezije, učenje svoga Rabbija bez čijeg djela ne bi bilo ni najljepših Tinovih stihova. Pa ipak Tin u spomenutoj studiji ne želi da vidi vrijednost Matoševa djela, njegovu poezijsku, ljudsku, nacionalnu i evropsku dimenziju, što se ničim ne može objasniti i razumjeti, a možda je apsurdnost svoje "Studije" osjetio i sam pjesnik u jednom trenutku ispita vlastite savjesti, kada je za života nije nikada završio - i objavio.¹³

Mladen Dorkin: TIN UJEVIĆ IN THE SIGN OF ANTUN GUSTAV MATOŠ

S u m m a r y

The author reveals the facts concerning the so-called Tin-Matoš phenomenon, the truth of which simultaneously embodies both the affirmative and the destructive relationship Tin had towards Matoš's poetics and his poetry.

¹²Isto.

¹³Pisati o odnosu Matoš - Ujević znači posegnuti za složenom i slojevitom temom koja može biti dostojna doktorske radnje. Tema je izazovna ne samo mnoštvom problema vezanih za stvaralačke, osobne i generacijske sukobe i odnose između Matoša i Ujevića, Rabbija i Discipulusa, već i teorijskih problema vezanih za poctiku i poeziju hrvatske moderne upoče, što uključuje u sebi i evropsku estetiku simbolizma, Verlainea, Baudelairea, Rimbauda. A kako je riječ o književnim velikanima koji su bitno odredili i prepoznatljivo evropski obilježili najblistavije stranice moderne hrvatske lirike, u pravu je i profesor Nikola Ivanišin kad upozorava na "ogromnost problematike" što je pokreće spomenuta tema u kontekstu novije hrvatske književnosti i u tom smislu želim pripomenuti kako je moj prilog "Tin Ujević u znaku Antuna Gustava Matoša" samo jedno od mnogih viđenja opsjednutosti Tina Ujevića Antunom Gustavom Matošem od kojega se nije "nikako dospijevao odvojiti". Govori o tome i "registar imena" *Sabranih djela Tina Ujevića* (Zagreb, Znanje, 1963-1967), iz kojeg se vidi da je Matoš bio životna preokupacija "nezahvalnog Discipulusa", pa i onda kada je veliki Tin svojom poetikom i svojom poezijom bio sve prije nego matoševac. A kada je riječ o bogatstvu kritičke literature o Matošu i Tinu, što je tema za sebe, gotovo da i nema ozbiljnije studije i rasprave u kojima se autori ne bi dotaknuli odnosa Matoš - Tin, Tin - Matoš, pa u tom kontekstu mogli bismo upozoriti na kritičke radove Ive Frangeša, Miroslava Sicela, Vlatka Pavletića, Nedjeljka Mihanovića, Jure Kaštelana, te posebno na studiju Velibora Gligorića *Matoš - Dis - Ujević* (Beograd, 1929).